

розкриває свою морально-етичну позицію. Вертикальний контекст включається в орбіту понять, пов'язаних зі специфікою творчого процесу, діалогу, до якого залучені автор, твір і читач.

Ключові слова: міжтекстові зв'язки, інтертекстуальний діалог, пре-текст, прецедентне ім'я, алюзія, вертикальний контекст, культурологічний код, паралельний контекст.

Dynnychenko Tatiana,

Kyiv University named by Boris Hrinchenko

FUNCTION OF THE PRECEDENTIAL NAMES IN THE ANDRE GIDE'S NOVEL "THE COUNTERFEITERS"

This article analyzes the names of the three characters in the Gide's novel "The Counterfeiters" (Laura, Margaret and Lillian) as allusions to texts by Petrarch, Goethe, and the Bible, by means of which the author creates a vertical context and reveals its moral and ethical position. Vertical context is included in the orbit of the concepts related to the specifics of the creative process, a dialogue that involves author, text and reader.

Keywords: *intertextual communication, intertextual dialogue, pretext, precedential name, an allusion, vertical context, cultural code, parallel context.*

УДК 821.161.2. П. Білецький-Носенко

Добоні М. І., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВЕ НОВАТОРСТВО П. БІЛЕЦЬКОГО-НОСЕНКА

У статті представлено основні здобутки П. Білецького-Носенка як новатора в жанрово-стильовій парадигмі свого часу. Особлива увага приділяється жанрам байки, віршованої казки (новели), роману тощо, а також рисам рококо і романтизму у творчості письменника.

Ключові слова: *П. Білецький-Носенко, новаторство, балада, поема, байка, роман, романтизм, рококо.*

Уперше надруковані тільки через 45 р. після смерті байки, казки, поема П. Білецького-Носенка хоч і привернули увагу літературознавців, проте викли-

кали тільки негативні відгуки. Так, О. Огоновський визнав їх хіба що «здобутком бібліографії, позаяк не мають стійності літературної» [14, с. 349], І. Франко низько оцінив поетичні здібності письменника, а «Горпиниду, чи Вхоплену Прозерпину» назвав радше карикатурою, ніж пародією [17, с. 196]. Для С. Єфремова П. Білецький-Носенко – «типовий дилетант» [9] тощо. Хоча перші відгуки і були нечисленними та загалом скупими на оцінку, проте на довіг десятиліття утвердили своєрідну модель сприйняття письменника як мало талановитого поета першої третини ХІХ ст., художній доробок якого, хоч і зайняв своє місце в історії української літератури цього часу, проте спроможний становити інтерес хіба що як суто літературний факт.

Завдання, яке ми ставимо у цій статті, – указати на новаторство П. Білецького-Носенка в освоєнні жанрів та стилів в українській літературі. Новизна та актуальність роботи полягає в комплексності дослідження в контексті поставленого завдання усієї творчості письменника – як опублікованої, так і тієї, що відома тільки в рукописах і зберігається в архівних установах.

«Перший», «один з перших» – це ті означення, які найчастіше вживаються щодо творчості П. Білецького-Носенка: наприклад, М. Зеров називає його «першим байкарем» [10, с. 929], Б. Деркач зауважує, що українське нове письменство повинне завдячувати йому новим жанром – літературної віршованої казки (новели) [8, с. 106], П. Филипович визнає баладу «Ївга» як найраніший відгук на «Ленору» Бюргера [16, с. 181], а Б. Деркач обстоює думку, що саме він, а не П. Гулак-Артемівський, першим звернувся до жанру романтичної балади [8, с. 174], роман «Зиновій Богдан Хмельницький...» низка дослідників називає однією з перших спроб українського історичного роману, а словник української мови – один з найбільш повних за представленим матеріалом серед подібних праць того часу.

Бурлескно-трагестійна поема П. Білецького-Носенка «Горпинида, чи Вхопленая Прозерпина», датована 1818 р., з'явилася як відгук на зростання популярності бурлескно-трагестійних жанрів, зокрема науковці вважають її наслідуванням (інколи говорять про переклад) поеми О. Котельницького «Похищення Прозерпины» (Є. Айзеншток, І. Франко, М. Зеров), водночас вона зазнала сильного впливу «Енеїди» І. Котляревського. Зазвичай цей твір розглядають у межах так званого явища «котляревщини», повсякчас відводячи письменнику як місце одного з найбільш помітних наслідувачів творчої манери автора «Енеїди» (Д. Чижевський), так і називаючи «третьорядним письменником» (Г. Грабович). Про вплив І. Котляревського говорить і сам автор у першій пісні:

Смієшся, жвава Піерида!
Дмухни в мене той самий жар,
З яким співалась «Енеїда» [6, с. 105].

У будь-якому випадку, ми мусимо віддати належне тому факту, що у 1818 р. П. Білецький-Носенко звернувся до жанру травестії, який протягом наступних десятиліть став чи не найбільш популярним в українській літературі, з одного боку, за словами Г. Грабовича, відмежовуючи новітню українську літературу від попереднього етапу та й власне українську від російської завдяки мовному коду [7, с. 295–296], з іншого – на багато років втиснувши вітчизняну літературу в рамки низького жанру травестії, комічності, етнографічної хрестоматійності тощо. Твори інших послідовників І. Котляревського – П. Кореницького, П. Котлярова, С. Писаревського тощо – з’явилися набагато пізніше, ніж поема П. Білецького-Носенка, таким чином, можемо сказати, що наш автор ще наприкінці 10-х рр. XIX ст. своєю поемою наче передбачив літературні тенденції, «моду» тощо, які спостерігатимуться в літературі протягом майбутніх років.

П. Білецький-Носенко одним з перших звертається до жанру байки в українській літературі. Відомо, що на той час він уже був добре знайомий з байкарськими доробками своїх зарубіжних колег. У передмові до збірки «Приказки в чотирьох частях» письменник згадує про Дмитрієва, Крилова, Хемніцера, Геллера, Флоріана, Лафонтена та зізнається, що запозичив у російських, французьких, німецьких авторів твори для наслідування – форму разом із сюжетами, проте не зупинився на простому «позичанні», а надав своїм творами національного колориту, а також представив зразки власного авторства.

П. Білецький-Носенко працював переважно в межах байки лафонтенівсько-криловського типу, який характеризується віршованою формою, вільною композицією, введенням авторських відступів, широким використанням діалогів, мовних характеристик, загалом розгорнутою оповіддю тощо. Напевно, саме необмежені можливості в організації оповіді найбільше приваблювали байкаря, адже дозволяли йому не тільки розіграти сюжет, а й сповнити твір різноманітними, наприклад, побутовими подробицями, авторськими відступами, роздумами тощо.

Варто також наголосити на тому, що П. Білецький-Носенко творчо підходив до опрацювання сюжетів байок, запозичених в інших авторів, широко використовуючи прислів’я та приказки, фразеологізми, зменшувально-пестливі форми, часто українізуючи байку завдяки використанню відповідних реалій побутового життя, суспільного устрою чи географії.

Особливої уваги заслуговують твори, що ввійшли до збірки «Сто басен в чотирестишихах. Подражание Мольво» (зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ф.85 №3). Наслідуючи твори французького поета, П. Білецький-Носенко, по суті, винайшов новий для української літератури жанр – чотирирядковий аполог (використовуємо

термін М. Зерова, що об'єднує три різновиди: власне байку, притчу та байку-приказку [10, с. 919]). За своїми змістовими ознаками цей вид байкарського твору тяжіє до жанру притчі і становить унікальне явище як у творчості самого поета, так і українській літературі загалом.

Одним з перших П. Білецький-Носенко звертається до жанру балади. Для своїх творів письменник використовував переважно відомі сюжети (наприклад, «Івга» – переробка популярної у той час балади німецького поета Бюргера «Ленора», німецьке коріння Б. Деркач і Г. Нудьга вбачають і в баладі «Не-тяг»). Та найголовнішим, на нашу думку, є те, що разом із сюжетом, жанровою формою П. Білецький-Носенко у своїх творах засвоював дещо більше – засади німецького романтизму. Уперше на таку залежність указав М. Петров у «Нарисах історії української літератури ХІХ століття»: «Некоторое время его занимала немецкая эстетика и литература. В его бумагах мы нашли две эстетики в немецком духе и «Словарь писателей немецких» за 1816 год. Плодом этих занятий в литературном отношении были его баллады и песни, большею частью переведенные с немецких подлинников» [15, с. 47]. Дослідник української балади Г. Нудьга також не оминув увагою впливу німецької традиції на творчість П. Білецького-Носенка: «Він – чи не єдиний з українських творців перших літературних балад – орієнтувався на риси німецької тогочасної балади і не тільки тим, що перекладав чи запозичав сюжети з німецьких поетів, а й був залежний від естетичних принципів, вироблених тогочасною німецькою літературою» [13, с. 80]. Б. Деркач вказує на вплив німецької преромантичної балади на перші твори П. Білецького-Носенка, написані на оригінальні сюжети, – «Нечай» та «Бурун»: «Незвичайне і чудесне, похмурий настрій, вони сповнені виняткових драматичних колізій, жажливих ситуацій з трагічним фіналом» [8, с. 141], хоч загалом і відзначає їх низьку художню цінність.

П. Білецький-Носенко першим в українській літературі звертається до жанру віршованої казки (новели). Загалом можна визначити такі основні риси віршованих казок (новел) письменника: написані українською мовою; в основі казки – зазвичай опрацювання уже відомого сюжету, хоча трапляються і такі, що повністю базуються на фольклорному матеріалі або власному досвіді поета; засвоюючи матеріал, автор вдається до його переосмислення та переробки, наприклад, зберігаючи сюжетно-тематичну основу, надає йому національного колориту, вводить народнопісенні елементи, пов'язує з національною казковою традицією; виразно проступає фантастичний елемент, джерело якого – в українському фольклорі, народних анекдотах, народних повір'ях (легендах та переказах); одна з найяскравіших ознак – фольклоризм; наповнення текстів етнографічно-побутовими елементами.

Окрім казок українською мовою, П. Білецький-Носенко спробував свої сили і в російськомовній казці. У відділі рукописів Інституту літератури

ім. Т. Г. Шевченка зберігається рукописна збірка «Сказки», датована 1819 р., що містить дві з них – «Жоконд, или Искатели женской верности (Подражание Лафонтену)» та «Эфесская вдова, или Женская верность (Подражание Лафонтену)». Це одні з перших спроб не тільки переспівати аналогічні твори Ж. Лафонтена в українській літературі, а й відтворити творчу манеру французького поета з притаманною їй легкістю оповіді, розкутістю, перейнятністю насолодою земним життям головних персонажів, вільнодумством, еротичністю, водночас при цьому наголошується на викритті суспільної розпущеності та виродженні моралі, занепаді родинних цінностей тощо. Ось риси, що зближують ці твори зі своїми французькими відповідниками. Окрім того, ці віршовані новели від україномовних зразків жанру П. Білецького-Носенка відрізняються ще й відсутністю національної атрибутики, фольклорних та етнографічних елементів тощо.

Цікаво, що водночас з наслідуванням творчої манери Ж. Лафонтена П. Білецький-Носенко переймає у своїх творах й основні риси рококо – художнього стилю, одним з перших представників і теоретиків якого, згідно з І. Лімборським [11, с. 57], був саме французький поет.

На нашу думку, у віршованих казках (новелах) «Ефеська вдова...» та «Жоконд...» яскраво проявляються основні риси цього художнього стилю в українській літературі: посилений еротизм, легкість, часом – іронічність оповіді, авантюрні пригоди та елементи гри, загалом розважальний тон. Зустрічаються і натуралістичні описи, тут ми знаходимо насолоду земним життям і його втіхами.

Рукописний роман П. Білецького-Носенка «Зиновий Богдан Хмельницький. Историческая картина событий, нравов и обычаев XVII века в Малороссии», датований 1829 р., заслуговує особливої уваги. Є. Нахлік називає його «однією з перших спроб українських письменників створити історичний роман», тим самим визначаючи його жанрову приналежність [12, с. 70]. Сам автор у передмові до видання називає доробок Вальтера Скотта, Булгаріна, Загоскіна «історичними картинами» і представляє «опыт подобной исторической картины нравов и обычаев XVII века» [2, передмова, с. 3]. Окрім того, у передмові автор проводить різницю між історією та мистецьким історичним витвором, акцентуючи увагу на тому, що він свідомо береться за написання художнього твору, а не історичного. Як великий епічний твір, дія якого охоплює значний проміжок часу, опирається на реальні історичні події та залучає реальні історичні постаті в систему образів, розвиток сюжету якого вибудовується навколо однієї центральної особи, проте містить численні сюжетні відгалуження, а також залучає додатковий матеріал (тексти грамот, листів, описи обрядів, пісні, байки), у результаті витворюючи цілісну карти-

ну суспільних подій, народного побуту та традицій України XVII століття, «Зиновій Богдан Хмельницький...» цілком відповідає жанру історичного роману – ще нерозробленого в українській літературі того часу.

Окрім того, варто звернути увагу на риси романтизму, наявні у творі. Так, автор вдається до переосмислення національно-визвольних змагань середини XVII ст.; використовує композицію вальтерскоттівського типу, активно опрацьовує фольклорний та етнографічний матеріал, вводить низку містичних елементів. Письменник наділяє головного героя твору – Богдана Хмельницького – виразними рисами романтичного героя, що проявляється насамперед у першій частині твору: перед нами козак, яскрава індивідуальність, яка володіє винятковими якостями, виділяється серед загалу своїми внутрішніми та зовнішніми рисами, розумом, освіченістю та здібностями. Окрім того, вона вписана в історію – в історію своєї країни. Завдяки ченцеві, з яким Зиновій зустрічається на самому початку оповіді, ми дізнаємося про батька та діда юнака, їх історичну роль, окрім того, саме монах дає настанову на майбутнє молодому Хмельницькому продовжити велику місію своїх предків. Водночас відбувається маркування героя як приналежного до певного етнотипу – українського народу. Також образ Зиновія Хмельницького з першої сторінки роману овіяний містикою (що так притаманна романтикам).

Як бачимо, П. Білецький-Носенко виступає яскравим новатором свого часу в жанрово-стильовій парадигмі. Письменник освоює нові та розробляє маловідомі жанри української літератури – бурлескно-трагедійної поеми, байки лафонтенівсько-криловського типу, різновиду апологу – байки-притчі, віршованої казки (новели), балади, роману. Окрім того, варто зауважити, що у творчій спадщині П. Білецького-Носенка проявилися й нові для того часу стильові риси рококо і романтизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альбом з власними поезіями та поезіями, записаними знайомими // Відділ рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка Національної академії наук України. – Ф. 85. – № 3.
2. Белецький-Носенко П. Зиновій Богдан Хмельницький. Историческая картина событий, нравов и обычаев XVII века в Малороссии // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського – Ф. I. – № 1706.
3. Белецький-Носенко П. Сказки // Відділ рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка Національної академії наук України. – Ф. 85. – № 2.
4. Білецький-Носенко П. Поезії / П. Білецький-Носенко. – Київ : Радянський письменник, 1973. – 332 с.

5. Білецький-Носенко П. Приказки в чотирьох частях / Павло Білецький-Носенко. – Київ : Друкарня Е. Я. Федорова, 1871.
6. Бурлеск і травестія в українській поезії першої половини ХІХ ст. – Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1959. – 600 с.
7. Грабович Г. Семантика котляревщини // Грабович Г. До історії української літератури (дослідження, есеї, полеміка) / Григорій Грабович. – Київ : Критика, 2003. – С. 291–305.
8. Деркач Б. П. П. Білецький-Носенко. Життя і творчість / Борис Деркач. – Київ : Наукова думка, 1988. – 232 с.
9. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов ; [худож. оформл. В. М. Штогриня]. – Київ : «Феміна», 1995. – 688 с.
10. Зеров М. Аполлог в українській літературі ХІХ–ХХ вв. / Микола Зеров // Українське письменство : [упоряд. М. Сулима; післям. М. Москаленка]. – Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 918–967.
11. Лімборський І. Рококо в українській літературі // Дивослово. – 2011. – №10. – С. 57–63.
12. Нахлік Є. Українська романтична проза 20–60-х років ХІХ ст. / Є. К. Нахлік. – Київ : Наукова думка, 1988. – 318 с.
13. Нудьга Г. Українська балада (з теорії та історії жанру) / Г. А. Нудьга. – Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро». – 1970. – 260 с.
14. Огоновський О. Історія літератури руської. Часть II, відділ I. / Омелян Огоновський. – Львів : друкарня Товариства імені Шевченка, 1889. – 352 с.
15. Петров Н. И. Очерки истории украинской литературы XIX столетия / Н. И. Петров ; [передмова і примітки Г. А. Александрової]. – Київ : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2008. – 479 с.
16. Филипович П. Відгуки Бюргерової «Ленори» в українській літературі / проф. Павло Филипович // Збірник заходознавства. – 1930. – С. 177–207.
17. Франко І. Нариси українсько-руської літератури до 1890 р. / Іван Франко. – Львів, 1910 р. – 446 с.

Надіслано до редакції: 14.05.2014 р.

Добони М. И., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ЖАНРОВО-СТИЛИСТИЧЕСКОЕ НОВАТОРСТВО ПАВЛА БЕЛЕЦКОГО-НОСЕНКО

В статье представлены основные достижения П. Белецкого-Носенко как новатора жанрово-стилистической парадигмы своего времени. Особен-

ное внимание уделено жанрам басни, стихотворной сказки (новеллы), романа, а также чертам рококо и романтизма в творчестве писателя.

Ключевые слова: П. Белецкий-Носенко, новаторство, баллада, поэма, басня, роман, романтизм, рококо.

Doboni Mariana, postgraduate,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

P. BILETSKYI-NOSENKO AS A GENRE AND STYLE INNOVATOR OF HIS TIME

The main achievements of P. Biletskyi-Nosenko as a genre and style innovator of his time are represented in this article. Particular attention is paid to the genres of fable, conte, novel, as well as features of the Rococo and Romanticism in his works.

Keywords: P. Biletskyi-Nosenko, innovation, ballad, fable, novel, Romanticism, Rococo.

УДК 82 – 193: 801. 631. 5

К.В. Добня, к. пед. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЖАНР «РАСО» В ЛІТЕРАТУРІ ГІНДІ ПЕРІОДУ АДІКАЛ

Пропонована стаття розглядає питання про розвиток жанру «расо» в літературі гінді періоду Адікал, його історичні корені та еволюцію персонажів. Цей аспект вивчення даних творів ще не досліджений.

Ключові слова: жанр, расо, гінді, Адікал.

Актуальність дослідження даної теми визначається необхідністю всебічного вивчення поем «расо» як жанру. Ми вважаємо, що, наразі, необхідно звернутися до даної теми тому, що у вітчизняному літературознавстві окремі жанри літератури гінді періоду Адікал, практично, не було висвітлено, на відміну від індійського літературознавства, де жанру «расо» присвячено окремі дослідження. Серед останніх варто згадати праці Г. Гупти, Р. Шарми [Гінді, 2007], В. Шарми, М. Гупти [Гінді, 2002], Набаджан, Ч. Раджгопалачарь, Р. Тандана [Набаджан, Раджгопалачарья, Тандана, 2011], Н. Рані [Рані, 1986], С. Рані [Рані, 1975], У. Шривастав [Шривастав, 1963].